

DOI: 10.18427/iri-2018-0105

Napjaink magyarországi fogyatékosügyének legfőbb társadalmi kérdései

Laki Ildikó

Szegedi Tudományegyetem ETSZK, Szeged

Fogyatékossgal élő aktív korú (15-64 éves) emberek az EU-ban és Magyarországon

2011-ben az EU-27-ben a munkaképes korú emberek (15-64 évesek) száma egy vagy több fogyatékossgal 49,8 millió főt tett ki, a teljes időskorúak (65 éves vagy idősebbek) pedig 88,8 millióan voltak. Így az EU-27-ben 2011-ben az ún. hozzáférési igényekkel rendelkező emberek száma elérte a 138,6 milliót. Ez lényegében összhangban áll a Buhalis és munkatársai által végzett OSSATE kutatás (200%) eredményeivel (2005). E vizsgálat szerint 46,6 millió fogyatékkal élő (16-64 év közötti) és 80,9 millió időskorú (65 éves vagy idősebb), azaz összesen 127,5 millió speciális hozzáférési igényű ember volt az EU-ban. 2011 és 2020 között az EU-27 területén a hozzáféréssel rendelkező személyek lakosságának éves növekedése várhatóan 1,2%-os növekedést mutat majd. *Ez azt jelenti, hogy a hozzáférési igényekkel rendelkező emberek teljes lakossága a 2011-es 138,6 millióról 2020-ra 154,6 millióra emelkedhet.*

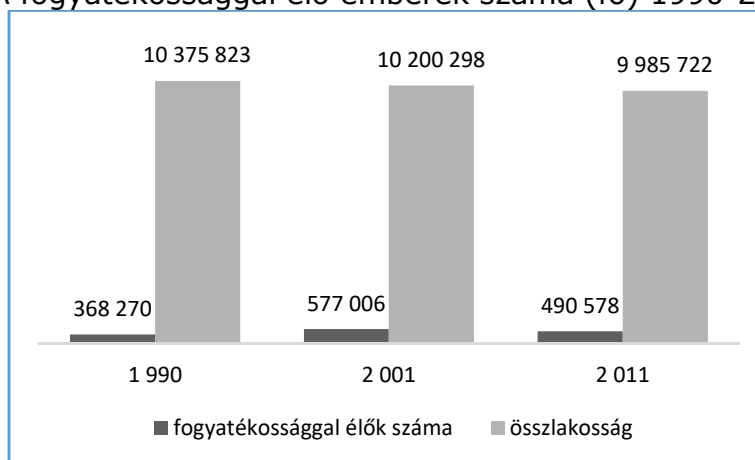
Az EU27 országaiban a munkaképes korú lakosság körében a fogyatékossgal általános aránya 14,8%. Az EU27 tagországán kívül Indiában a legalacsonyabb (2,1%) és Brazíliában a legmagasabb (23,9%). Az EU27 országaiban a fogyatékossgal élő emberek fogyatékossgának fő típusai; a kognitív károsodások és az érzékszervi károsodások következtében a mobilitási zavarok és rejtett károsodásokkal rendelkezők. Az érzékszervi károsodások három típusából (EU) a többség látássérült, a kisebbség pedig beszédében akadályozott. Az EU-n kívüli országokban a leggyakoribb fogyatékossgai típus a mozgáskorlátozottság.

Az Európai Unió tagállamaiban előreláthatóan jelentősen emelkedik majd a fogyatékossgal élők száma, mely egyfelől a született, másfelől, dominánsan a szerzett fogyatékossgából tevődik össze.

A magyarországi fogyatékossgal élő emberek számára vonatkozó pontos (relatív pontos) adatokat az 1990-es évektől találhatunk, mely számadat folyamatosan emelkedő tendenciát mutat. Bár a 2011. évi adatok esetében a látható számadatban némi csökkenés ugyan felfedezhető, amelynek oka, hogy a népszámlálás új kategóriát épített be a tartós betegségben szenvedők klaszterével, így a két csoport között

némi átrendeződés következtében csökkent a lélekszám a 2011. évi népszámlálás fogyatékossgal élők körére vonatkozó adatokban.

1. ábra. A fogyatékossgal élő emberek száma (fő) 1990-2011 között

Forrás: KSH, Népszámlálás 11. kötet: Fogyatékossgal élők (2014)

„A 2011. évi népszámlálás több indokolt újítást is bevezetett. Megtartotta az orvosi modell alapján történő adatgyűjtést, vagyis a fogyatékossgal típusára vonatkozó kérdést, és a nemzetközileg egyre elterjedtebb szociális modellt figyelembe véve arról is érdeklődött, milyen tevékenységek ellátásában tartja akadályozottnak magát az érintett személy.”¹

A 2011-es népszámlálás során tehát közel 491 000 ember jelezte, hogy valamilyen fogyatékossgal él, miközben a 2016. évi mikrocenzus szerint az érintett személyek száma mintegy 83 000 fővel csökkent, így 408 000 fő körülire csökkent. Ennek értelmében a 2016. évi felmérés már csak 5% körüli (4,3%) fogyatékossgal élő emberekről számolt be. (Mikrocenzus, 2018: 7).

A hazai vonatkozásban elmondható, hogy a fogyatékossgal típus-kategóriák is változtak, befogadóbbakká váltak. Önálló kategória lett az autizmus, a siketvaktság, a mentális sérültség, a beszéd-fogyatékossgal. A fogyatékossgal kategóriát vizsgálva a leggyakoribb fogyatékossgal a mozgássérültség. Közel 50%-os az arányuk a fogyatékosok közt. Arányát tekintve második csoportot – a főleg időskorban gyakoribb fogyatékossgal – a gyengén látók, az alig látók és a nagyothallók alkotják.

Az Európai Unió fogyatékossgalügyi politikája, legfontosabb szakpolitikai kérdések

Az Európai Unió fogyatékossgalügyi politikája – bár országonként eltérő módon -, de igen későn megjelenő terület. Az Európai Unió fogyatékossgalügyi politikája igen hosszú időn keresztül a gazdaságpolitika

¹ 2011. évi népszámlálás 17. A fogyatékossgal élő emberek helyzete és szociális ellátásuk. Letöltés: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_17_2011.pdf [2018.05.02].

árnyékában állt. Ugyan az 1970-es évektől Községi szinten már előrelépéseket eszközöltek e területen, mégis az európai ún. jóléti országokban is csak az 1990-es éveket követően történtek olyan változások, amelyek erőteljesen hatottak a területre. A skandinávok esetében már az 1800-as évektől jelen van az érintettekkel kapcsolatos jogalkotás, integrációs stratégiák alkalmazásának elve, azonban csak az 1990-es éveket követően vált megoldottá az szegregáltság felszámolása, a munkaerő piaci aktivitás elősegítése vagy/és az érintettek állami finanszírozása. Ugyanakkor párhuzamosan minden olyan mindennapjaikat érintő kérdések is megoldásra találtak, amelyek az életminőséget, a társadalmi jólétüket és hosszú távú társadalomban való maradásukat elősegítették.

Németországban ez modernizált szemléletű a folyamat az 1990-es évek vége felé kezdődött el a kormányváltással, mely számos területen – többek között az esélyegyenlőség megvalósulása, a nyílt munkaerő piaci pozíciók kialakítása – pozitív változást hozott. Ennek a modellnek az alapját a szemléletváltáson alapuló döntési mechanizmus hozta. A társadalom fennmaradása, leginkább a saját nemzet fenntartása vezérelte.

Nagy-Britanniában már jóval előbb is léteztek olyan elvek, amelyek a fogyatékkal élő emberek életére valamilyen módon hatást gyakoroltak, de a modernkori korszerű szabályozást csak az 1995-ben bevezetett fogyatékosok miatti diszkrimináció törvénye jelentette. Ez több területre szabályoz a fogyatékos ügyben.

„A Római szerződés nem foglalkozott a fogyatékosokkal élő személyek problémáival. Figyelembe véve azonban, hogy az e csoportba tartozók is fogyasztók, az üzleti szféra érdekeltségeinek is volt hatása arra, hogy a későbbi évtizedekben a közösségi intézmények nem csupán felismerték, hanem mindennapi gyakorlatukban is egyre inkább követni kezdték azt az elvet, amely szerint: <a fogyatékosokkal élő személyek gazdasági és szociális értelemben vett integrációja az egységes piac szociális dimenziójának fontos eleme>” (Community Social Policy 1992:293). Bekerült a Római szerződésbe a diszkrimináció tilalmát szélesen értelmező 6.a cikkely: „A Tanács egyhangú szavazással, a Bizottság javaslata alapján, és az Európai Parlamenttel történt konzultációt követően, megteheti a szükséges intézkedéseket a nem, származás, faj, etnikai hovatartozás, vallás vagy más meggyőződés, fogyatékoság, életkor vagy szexuális orientáció alapján Történő hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem érdekében” (Kálmán & Könczei, 2002).

Az „Esélyegyenlőség a fogyatékkal élőknek: európai cselekvési terv (2004-2010) között a 2003-as „Fogyatékkal élők európai éve” által nyert lendületet és határozott meg elveket. A cselekvési terv fő vonalát

- ✓ a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmódról szóló irányelv végrehajtásának befejezése;
- ✓ a fogyatékkal élők szempontjainak általános érvényesítése az érintett közösségi politikákban;
- ✓ az akadálymentesítés előmozdítása adta.

A 2004-2010 közötti cselekvési tervet 2010-ben egy újabb program építette tovább, mely egyértelműbbé és teljesebb körűvé tette az európai fogyatékkal élő állampolgárok részvételét, integrálódásuk esélyeinek megteremtését. Az *Európai fogyatékos ügyi stratégia 2010–2020*: megújított elkötelezettség az akadálymentes Európa megvalósítása iránt. „A fogyatékos személyek teljes körű gazdasági és társadalmi részvétele alapvetően fontos az Európa 2020 stratégia intelligens, fenntartható és inkluzív növekedésre irányuló céljainak teljesüléséhez. A mindenkire magában foglaló társadalom építése piaci lehetőségeket is maga után von, és ösztönzi az innovációt.”²

Magyarországi helyzetkép

1998-ig Magyarországon nem létezett a fogyatékos emberek jogait összefoglaló törvény. 1998-ban került kihirdetésre a Magyarországon mérföldkőnek számító esélyegyenlőségi törvény (1998. évi XXVI. törvény), amellyel a cél a fogyatékos emberek esélyegyenlőségének a biztosítása volt. E törvény nem a munkaképesség vagy a társadalmi tevékenységben való korlátozottságot nevezi fogyatékoságnak, hanem a társadalmi integrációt nehezítő körülményeket ismeri el. A fogyatékos személyek jogait azonban nem mindig lehet érvényesíteni, mert sokszor a sérült emberek számára felajánlott szolgáltatások éppen számukra nem elérhetőek, költségesek és korlátozottak. Ezt a jogérvényesítést befolyásolja még a kultúra, a társadalmi attitűdök, a szocializáció, a tolerancia kérdése. Az európai jogharmonizáció folyamatoként megalkotásra került a 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról, ami nem csak a fogyatékos személyek védelméről szól, hanem valamennyi védett egyén és csoport számára biztosítja ez által az egyenlő bánásmódot.

„A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról” szóló 1998. évi XXVI. törvény II. fejezete, illetve a törvény módosított változata a 2013. LXII. törvény sorolja fel a fogyatékos személyeket megillető jogokat.

Akadálymentesítési kérdések

A fogyatékos személyekkel élő emberek esetében az akadálymentesítési kérdéseknek még erőteljesebb szerepe van, mint bármely csoport vonatkozásában.

Az 1996-ban kiadott Concept for Accessibility az épített környezet megvalósításán túl a különböző infokommunikációs eszközök

² Európai fogyatékos ügyi stratégia 2010–2020: megújított elkötelezettség az akadálymentes Európa megvalósítása iránt.

akadálymentesítését sem hagyja figyelmen kívül. Az EU országainak körében a tömegközlekedés, a környezeti hatások, az épületek és a házak akadálymentessé tétele, valamint a használati tárgyak, igénybevett szolgáltatások a fogyatékossgal élő emberek számára elengedhetetlen követelmények, ma már teljes körű elvárások a közintézmények esetében. Az eltérő fogyatékkal élő emberek az egyenlő eséllyel hozzáférhető szolgáltatásokkal kívánnak élni.

A koncepció azt is kiemelte, hogy a fizikai akadálymentesítés mellett kiemelten fontos a digitális és társadalmi akadálymentesítés. Az előbbi a sokoldalú hozzáférés lehetőségét biztosíthatja (akadálymentes honlapok, speciális szolgáltatások, Braille írás a vakoknak és gyengyénlátóknak stb.), a társadalmi akadálymentesítés viszont a fogyatékkal élő emberekkel történő bánásmódot, a szolgáltatásban alapvetőnek minősülő elfogadást jelenti.

Magyarországon 1997-ben született meg az épített környezet alakításáról és védelméről szóló LXXVIII. számú törvény. A hazai jogi szabályozások köréből kiemelendő még a 2007-ben elfogadott ENSZ Fogyatékossgügyi Általános Szabályainak köre, melyben a tagállamoknak biztosítaniuk kell a fogyatékos személyek egyenlő esélyű hozzáférését a rekreációhoz és a turizmushoz. Valamint kiemelten fontos az 164/1995. kormányrendelet, mely a súlyos mozgáskorlátozott személyek közlekedési kedvezményeit teszi lehetővé, az 1997. évi LXXVIII. törvény, amely az épített környezet alakításáról és védelméről, az akadálymentesség fogalmának meghatározásáról, továbbá az 1998. évi XXVI. törvény, amely a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról rendelkezik.

Irodalomjegyzék

1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról.
2011. évi népszámlálás. 11. *Fogyatékossgal élők.* (2014) Budapest: KSH.
2011. évi népszámlálás. 17. *A fogyatékossgal élők helyzete és szociális ellátásuk.* (2015) Budapest: KSH.
- Esélyegyenlőség a fogyatékkal élőknek: európai cselekvési terv (2004-2010).*
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:c11414&from=HU>
- Európai fogyatékossgügyi stratégia 2010–2020: megújított elkötelezettség az akadálymentes Európa megvalósítása iránt.* Letöltés: <http://eur-lex.europa.eu/%20LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:HU:PDF> [2018.05.11].
- Kálmán Zsófia, & Könczei György (2002). *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig.* Budapest: Osiris.
- Mikrocenzus (2016.) (8.) *A fogyatékos és az egészségi ok miatt korlátozott népesség jellemzői.* Budapest: KSH.